

кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії та етнології
України Черкаського
національного університету ім. Б.
Хмельницького

ЗАСАДНИЧІ КОНЦЕПТИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ ЯК НАУКОВОГО НАПРЯМКУ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Розкрито провідні тенденції процесу зародження соціальної історії як нового напрямку в розвитку східнослов'янської історичної науки ХІХ – початку ХХ ст. Особливу увагу приділено дефініціям вживаних науковцями у той час визначальних теоретичних концептів соціальної історії.

Ключові слова: історіографія, соціальна історія, історія станів, стан, клас.

Постановка проблеми

У європейській науці упродовж попередніх півтора століття студіювання соціальної історії суттєво еволюціонувало як з огляду методології загалом, так і в розумінні предмета дослідження зокрема. Зокрема, в постмодерністській історіографії останніх десятиліть все більше простежується тенденція відходу від ретроспективи соціальної історії через призму передусім політичної історії, класової боротьби тощо. Водночас все наочніше виявляється прагнення поставити в епіцентр наукових пошуків власне людину з метою осягти людське суспільство в його цілості, досліджуючи соціальні зв'язки між індивідами. Це стає притаманним і сучасній східнослов'янській історіографії. Утім, вона зазвичай оминає ґрунтовний аналіз витоків і становлення соціальної історії як наукового напрямку в імперській історіографії ХІХ – початку ХХ ст. Натомість, докладне вивчення цього процесу є надзвичайно важливою умовою для повного усвідомлення еволюції наукових студій у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У сучасній історіографії відчутний суттєвий інтерес до соціальної історії як у розрізі її теоретико-методологічних засад, так і в контексті її реконструкції на різних історичних етапах. Це засвідчує поява цілого ряду монографій та публікацій в періодиці, проведення наукових конференцій, ведення жвавих дискусій з цієї проблематики, тощо. Однак питання витоків та становлення соціальної історії як напрямку наукових студій у східнослов'янському історіографічному просторі ХІХ – початку ХХ ст. допоки не стало предметом ґрунтовного вивчення.

Мета

Відтак метою пропонованої статті є дослідити концептуальні засади зародження в східнослов'янській історіографії ХІХ – початку ХХ ст. нового напрямку – «соціальної історії» та з'ясувати тлумачення тогочасною наукою предметного поля її дослідження.

Виклад основного матеріалу

Становлення «соціальної історії» як окремого напрямку наукових досліджень в історіографії Російської імперії пройшло складний і тривалий шлях. Уже в другій половині ХVІІІ – на початку ХІХ ст. у доробках істориків простежується прагнення не обмежуватися суспільно-політичними рамками висвітлення минувшини. У спектрі їхніх оповідей (щоправда, далеких від повноцінної науковості), окрім іншого, виявляється інтерес і до відображення різних аспектів внутрішнього народного життя. У різній мірі це було притаманно передусім працям П. І. Симоновського [1], М. М. Щербатова [2],

І. М. Болтіна [3], Г. Ф. Міллера [4; 5], О. І. Рігельмана, [6; 7], Я. М. Марковича [8], М. Ф. Берлінського [9; 10], Д. М. Бантиш-Каменського [11; 12] та інших.

Особливим чином такі «нові віяння» стали виявлятися в українській історіографії. Так, О. І. Рігельман в «Літописній оповіді про Малу Росію, її народ і козаків взагалі» (1785–1786) вдавався до лаконічного з'ясування станового поділу та чисельності українського населення, його соціально-правового становища, способу життя, побуту, традицій і звичаїв. Також він намагався коротко окреслити особливості народного характеру українців, сформувати зовнішній образ тогочасних жінки й чоловіка, звертався до біографістики козацьких гетьманів тощо [7, 67–89, I–XIV].

Унікальною для свого часу в цьому контексті також вбачається праця М. Ф. Берлінського «Історія міста Києва» (1799–1800)¹. У ній вперше в історіографії представлено розвиток міста з кінця IX до кінця XVIII ст. Щоправда, литовська доба історії Києва описана дуже скупо й побіжно. У цілому автор ґрунтовно позиціонував місто як важливий політичний, військовий і адміністративний центр, звертався до розгляду подій культурного життя міста, його топографії, історії містобудування. Особливу увагу автор приділяв життю киян, розвиткові міського самоврядування, стосункам між міщанами та козаками тощо.

Так само виняткове значення для тогочасної історіографії має робота Я. М. Марковича «Записки про Малоросію, її мешканців і твори» (1798) [8], поцінована Д. І. Дорошенком як «маленька енциклопедія відомостей про Україну, про її природу, історію, населення, мову й поезію» [13, 272].

Для її написання автор використав широке коло джерел, в тому числі й маловідомих [14, 360]. Особливою значущістю цієї праці видається те, що, поряд з історичними, фізичними й природно-географічними матеріалами про Україну, в ній чітко представлена соціальна площина історії. Приміром, окремий розділ свого твору автор присвятив аналізу суспільного устрою «Малоросії», де, окрім іншого, розглянув специфіку соціальної структури населення та соціального становища різних його категорій, вказав загальні риси міського самоврядування тощо. В іншому розділі Я. М. Маркевич розкрив особливості народного характеру українців, їх господарювання й побуту, традицій і звичаїв тощо. У цілому цей твір дійсно є, за слушною оцінкою І. І. Колесник, «першою спробою «громадянської історії» в українському історіописанні» [15, 186].

З упевненістю можна твердити, що всі три означені вище праці перебували у «фарватері» просвітницької історіографії, оскільки зосереджувалися (щоправда, різною мірою) на проблематиці «внутрішньої історії». Вона виявлялася, як видно, у висвітленні різних аспектів суспільного розвитку (політичних, правових, господарських, соціальних, етнографічних, природно-кліматичних тощо). Загалом, звернення істориків до окресленої вище проблематики по суті знаменувало собою започаткування в українській історіографії напрямку соціальної історії.

На початку XIX ст. у розвитку історичної науки розпочався якісно новий етап – становлення на фахову наукову основу. У ту пору відбувалося передусім критичне осмислення тогочасного стану історичного знання та окреслювалося нове до нього ставлення. Також вибудовувалися нові теоретичні засади дослідження історії та диверсифікувалися напрямки наукових пошуків, суттєво і з прогресією в часі розширювалася джерельна база (зокрема, завдячуючи активному розвитку археографічної справи), проходила інституціоналізація історії.

Такі тенденції поміж іншого заклали підвалини й для зародження орієнтиру на ґрунтовне вивчення соціальних сегментів вітчизняної історії. Насамперед у науковців почало формуватися усвідомлення необхідності змістити наукові пошуки в площину різностороннього розкриття історії народу.

¹Через цензурні обмеження вперше була опублікована в укороченому варіанті 1820 р. [9]. Повна версія праці окремою книгою вийшла друком лише 1991 р. [10].

Приміром, М. Г. Устрялов, критично оцінюючи історіографію першої третини XIX ст., зокрема фундаментальні твори М. М. Карамзіна та М. О. Полевого [16; 17], вказав: «Одним із найголовніших недоліків руських істориків є неправильне розуміння про метод викладу деталей: вони дивилися на історію держави як збірку біографій; між тим, як вона повинна бути картиною поступового розвитку життя суспільного і народного, або правильніше зображенням переходів громадянського суспільства із одного стану в інший» [18, 83–84].

М. Г. Устрялов запропонував власну модель викладу історії, яка передбачала висвітлення життя народу в трьох векторах: «державному, суспільному й приватному (домашньому)». Ця концепція мала досить виражену соціальну основу в усіх трьох зазначених аспектах. Так, історія державного життя мала розкривати окрім державно-політичних засад ще й становий поділ суспільства та правове становище населення. Відображення суспільного життя передбачало акцент на економічному, освітньо-науковому та мистецькому розвитку народу. Вивчення приватного (домашнього) життя бачилося ним через аналіз традицій і звичаїв населення, його одягу, харчування, домашнього побуту й побудівництва тощо [18, 82].

Від цього часу соціальна проблематика поступово стала входити у предметне коло дослідницьких пріоритетів. Загалом, як слушно підмітив В. О. Ключевський, починаючи з другої чверті XIX ст. в імперській історіографії сформувалося й розвивалося два напрями наукових пошуків, в яких представники одного віддавали перевагу дослідженню історії держави, а іншого – зосередилися на вивченні історії суспільства через призму життя народу в цілому [19, 30]. Отже, другий напрям по суті став базовим для зародження наукової ніші соціальної історії. Дослідницькі інтереси в цій царині виявили особливу масовість та плідність результатів унаслідок запровадження в 60–70-х рр. XIX ст. в Російській імперії суспільних реформ, які суттєво посилили інтерес науковців до вітчизняної соціальної історії [19, 35–36]. З того часу вона стала незмінним складником наукового поля зору істориків, правників та соціологів.

Утім, попри потяг до різнопланових підходів у представленні історичного зрізу соціальних процесів, у тогочасній історіографії виразно окреслюється напрямок дослідження історії станів, який фактично був репрезентантом соціальної історії.

Насамперед варто з'ясувати, що тоді розумілося під терміном «стан» (рос. – «сословіє»). У східнослов'янському мовному середовищі це поняття пройшло суттєву еволюцію свого лексичного значення. Ведучи свої етимологічні витoki з середньовічного часу, до XVII ст. воно входило до лексики урочистого церковно-книжного стилю й не мало суспільно-політичного значення. Надалі, до початку XIX ст., у російській літературній мові це слово використовувалося в досить широкому значенні: зібрання, товариство, співтовариство, сукупність, реєстр, систематичний перелік тощо. На початку XIX ст. слово «стан» («сословіє») набуло лексичної видозміни й застосовувалося для позначення соціальних груп, які відрізняються своїми правами і обов'язками [20, 650–653]. Таке його тлумачення виявилось в літературній мові, державних нормативно-правових актах та в науковій лексиці. Зокрема, у законодавчих актах XIX ст. воно використовувалося, окрім іншого, синонімічно до терміну «состояніє», яким позначалося структурування населення ще з XVIII ст. («Всі особи, приналежні до одного з цих станів, користуються правом состоянія, оному присвоєних...» [21, 2]).

Лише в другій половині XIX ст., у міру зміни значення поняття «состояніє», останнє в науковому обігу поступово було заміщене терміном «стан». Утім, як засвідчують законодавчі пам'ятки та наукова література того часу, тлумачення поняття «стан» і надалі не було сталим і однозначним.

До того ж у середині XIX ст. у науковий вжиток ввійшов близький за значенням термін «клас». Відтоді науковці найчастіше трактували такі поняття як абсолютно тотожні в розумінні великих соціальних груп [22]. Зазвичай це негативно позначалося на чіткості суджень науковців у розгляді соціальної проблематики. Приміром, в істориків часто

виникала плутанина в застосуванні термінології щодо стратифікації населення. Так, неодноразово при класифікації на «привілейовані» й «непривілейовані» замість поняття «стани» вживалося «класи». Так само замість терміну «класи» до категорій «вищі, середні й нижчі» застосовувалося поняття «стани».

Водночас у частини науковців формувалося усвідомлення присутньої відмінності в змісті обох термінів. Не заперечуючи зв'язку між цими поняттями, в числі перших до спроби їх розмежування вдався В. О. Ключевський. Під станами він трактував соціальні групи («класи»), на які ділиться суспільство за правами та обов'язками. Таке визначення не було чимось новим, оскільки вже було в ужитку [23, 190]. Утім дослідник здійснив суттєві уточнення щодо його суті. Зокрема, підвалинами станового поділу він вбачав виключно юридичні засади, встановлені законом. Відтак конститутивною ознакою поділу на стани вважав відмінність у правах, а не обов'язках [19, 1–2]. Загалом же, «стан» історик позиціонував як специфічну категорію населення з відмінним від інших правами, які, фактично, були спадковим [19, 4].

Хоч таке трактування по-суті стало загальноприйнятим у тогочасних наукових колах [24, 911], це не означало абсолютного вирішення питання. Адже окремі дослідники й далі розглядали «стани» і «класи» як абсолютно рівнозначні поняття. Утім для інших це стало відправною точкою подальших дослідницьких варіацій. Приміром, М. О. Рожков у своїх судженнях з цього питання значною мірою наслідував свого наставника В. О. Ключевського. Соціальну диференціацію суспільства на класи і стани він здійснював за двома принципами – економічним та правовим (політичним). Тобто, класовий поділ обумовлював спільністю видів господарських занять для певних груп населення, їх «однакове становище в процесі виробництва та обміну господарських благ». Натомість становий поділ він базував на спільності прав і обов'язків. З огляду на останнє підрозділяв населення на вільні стани (за «принципом права») та стани кріпосні (за принципом переважання «начал обов'язків») [25, 43].

Водночас, теоретик монархічної державності Л. О. Тіхоміров «класом» іменував соціальну групу, яка відокремилася від інших з огляду на міцні внутрішні зв'язки й існує як факт, але, на відміну від «стану» (подібної соціальної групи), ще не визнана державою й не отримала відповідну законну організацію [26, 125].

Теоретичне обґрунтування історії станів як окремого напрямку наукових досліджень здійснив В. О. Ключевський. Перший крок у цьому напрямку він здійснив засобом викладання в Московському університеті спеціальних курсів. Так чимало уваги історії руського станового устрою професор приділяв у контексті викладання в середині 80-х рр. XIX ст. студентам історико-філологічного факультету курсу «Термінологія руської історії» [27]. Однак визначальним у цьому сенсі вбачається інший спеціальний курс, прочитаний єдиний раз в осінньому семестрі 1886 р. – «Історія станів у Росії» [19]. Наступним кроком стало доведення представлених В. О. Ключевським концептуальних засад тлумачення соціальної історії до широкого загалу. В 1886–1887 рр. його студентом А. Юшковим було здійснено літографічне видання цього курсу лекцій, яке згодом мало ще два перевидання (1914 р. й 1918 р.) [19, I–XV].

Фактично це була перша в історичній науці спроба обґрунтувати витоки поділу руського суспільства на стани, розкрити специфіку формування станових прав, з'ясувати вплив станового поділу на розвиток суспільства й держави та дати узагальнений огляд історичного розвитку руського станового устрою майже до кінця XVIII ст. Особлива цінність цих наукових потуг передусім полягає у постановці проблеми позиціонування історії станів як окремого, специфічного і суспільно важливого наукового напрямку.

Примітно, що історію станів В. О. Ключевський та інші фахівці з цієї проблематики зазвичай розглядали передусім з точки зору правового становища соціальних груп, їх взаємовідносин з державою та іншими станами, внутрішньо станових процесів тощо. Аналогічний підхід простежувався і в соціологічній науці, яка зароджувалася в другій половині XIX ст. Приміром, Б. М. Чічерін розглядав питання станів у контексті

проблематики загального державного права, а різноманітні соціально-історичні аспекти розвитку суспільства відносив до сфери соціології [28; 29].

Водночас в науковій думці прогресувало усвідомлення не лише органічного зв'язку історії і соціології, а й факту руху обох наук в зустрічному напрямку. Зокрема, однозначно в цьому був переконаний М. О. Рожков, який вважав, що їх взаємне зближення є одним із найсильніших засобів досягнення наукового консенсусу [25, 2]. Водночас, історію він позиціонував як фундамент соціології, адже вона приводить до соціологічних висновків і слугує основою для відкриття соціологічних законів [30, 94].

Суспільні явища як предмет вивчення соціології М. О. Рожков класифікував на п'ять груп: «природні явища», «явища господарчі або економічні, явища соціальні (тобто, суспільний устрій), явища політичні і, накінець, психологічні явища» [25, 4]. Історичний зріз комплексу соціальних явищ він іменував «соціальною історією», центральною проблемою якої вбачав передусім соціальний поділ населення та його правове становище [25, 43]. Натомість природно-географічні чинники, а також демографічні, етносоціальні, господарські тощо процеси розцінював як явища дотичного впливу на соціальні процеси. Їх учений розглядав як важливий компонент зовнішніх (по відношенню до соціальних явищ) причинно-наслідкових зв'язків [25, 5, 63–65].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. руська соціальна історія окреслилася як спеціальний напрямок історіографії. Вона стала своєрідною протипогою культурній та політичній історії. У науковому вжитку стало активно використовуватися власне поняття «соціальна історія». Водночас розширився спектр її дослідницького поля. Соціальна історія стала виходити за межі вивчення виключно станового поділу та правового становища соціальних груп, долучивши до предмету свого дослідження проблематику взаємовідносин між соціальними групами, динаміки їх внутрішніх змін, економічного і правового становища [31, 64].

Висновки

Отже, в XIX – на початку XX ст. історичні дослідження соціальних процесів розвитку суспільства пройшли специфічний шлях еволюції теоретико-методологічних засад. Знайшовши свої витоки в наукових студіях про життя народу взагалі, вони трансформувалися в історію станів, після чого еволюціонували в соціальну історію як окремий науковий напрямок.

Література

1. Симоновский П. И. Краткое описание о козацком малороссийском народе и о военных его делах / П. И. Симоновский. – М. : В Университетской типографии, 1847. – 156 с.
2. Щербатов М. М. История российская от древнейших времен: в 12 т. / М. М. Щербатов. – СПб. : 1770–1791.
3. Болтин И. Н. Примечания на историю древняя и нынешняя России г. Леклерка / И. Н. Болтин. – СПб. : Тип. Горнаго училища, 1788. – Т. 1, 2. – 615–688 с.
4. Миллер Г. Ф. Исторические сочинения о Малороссии и малороссиянах / Г. Ф. Миллер. – М. : В Университетской типографии, 1846. – 92 с.
5. Миллер Г. Ф. Описание живущих в Казанской губернии языческих народов, яко то черемис, чуваш и вотяков / Г. Ф. Миллер. – СПб., 1791. – 131 с.
6. Ригельман А. История или повествование о донских козаках / А. Ригельман. – М. : В Университетской типографии, 1846. – 154 с.
7. Ригельман А. Летописное повествование о Малой России, ее народе и казаках вообще / А. Ригельман. – М. : В Университетской типографии, 1847. – 819 с.
8. Маркович Я. М. Записки о Малороссии, ее жителях и произведениях / Я. М. Маркович. – СПб. : При Губернском Правлении, 1798. – Ч. 1. – 98 с.
9. Берлинский М. Краткое описание Киева / М. Берлинский. – СПб. : В Типографии Департамента Народного Просвещения, 1820. – 204 с.
10. Берлинський М. Ф. Історія міста Києва. – К. : Наукова думка, 1991. – 320 с.
11. Бантыш-Каменский Д. Н. Словарь достопамятных людей русской земли : в 5 ч. / Д. Н. Бантыш-Каменский. – М. : Типография Августа Семёна, 1836.

12. Бантыш-Каменский Д. Н. Биографии российских генералиссимусов и генерал-фельдмаршалов с 48 портретами: В 3 ч. / Д.Н. Бантыш-Каменский. – СПб. : Типография Третьего Департамента Министерства Государственных Имуществ, 1840.
13. Дорошенко Д. Нарис історії України: в 2-х т. – К. : «Глобус», 1991. – С. 272.
14. Лазаревский А. Прежние изыскатели малорусской старины / А. Лазаревский // Киевская старина. Ежемесячный исторический журнал. Декабрь. 1894 г. – К. : Типография Г. Т. Корчак-Новицкого, 1894. – С. 349–387.
15. Колесник І. І. Українська історіографія (XVIII – початок XX століття) / І. І. Колесник. – К. : Генеза, 2000. – 256 с.
16. Карамзин Н. М. История государства Российского : в 11 т. / Н. М. Карамзин. – СПб.в: В типографии Н. Греча, 1816–1824.
17. Полевой Н. История русского народа: в 6 т. / Н. Полевой. – М.в: В типографии Августа Семена, 1829–1833.
18. Устрялов Н. О системе прагматической русской истории / Н. Устрялов. – СПб.в: Типография Л. Снегирева и К°, 1836. – 86 с.
19. Ключевский В. О. История сословий в России. Издание третье. – Петроград: Литературно-издательское отделение Комиссариата Народного Просвещения, 1918. – 276 с.
20. Виноградов В. В. История слов / В. В. Виноградов. – М.в : Московская типография № 2 Министерства по делам печати, информации и телерадиовещания, 1999. – 1138 с.
21. Свод законов Российской империи. Том девятый. Законы о состояниях. – СПб.в : В Типографии Второго Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1857. – 441 с.
22. Филатова Е. Эволюция понятий «сословие» и «класс» в России 19 в. [Электронный ресурс] / Е. Филатова // Гістарычны Альманах. – 2004. – Том 9. – Режим доступа: [http:// kamunikat. fontel.net /www/czasopisy /almanach/09/09.htm](http://kamunikat.fontel.net/www/czasopisy/almanach/09/09.htm)
23. Словарь церковно-славянского и русского языка. – СПб.в : В типографии Императорской Академии Наук, 1847. – Т. IV. – 487 с.
24. Энциклопедический словарь. Слюз–Софія Палеолог / Издатели Ф.К. Брокгауз и И. А. Ефрон. – СПб.в: Типография Акц. Общ. «Издательское дело», 1900. – Том XXXA. – 960 с.
25. Рожков Н. Обзор русской истории с социологической точки зрения. – М.в: Издание И. К. Шамова, 1905. – Ч. 1. Издание второе. – 172 с.
26. Тихомиров Л. Монархическая государственность. Монархическая політика / Л. Тихомиров. – М. : Университетская типография, 1905. – Ч. 4. – 318 с.
27. Ключевский В. О. Терминология русской истории // Ключевский В. О. Сочинения в девяти томах. Специальные курсы. – М.в: «Мысль», 1989. – Т. VI. – С. 94–224.
28. Чичерин Б. Курс государственной науки. Общее государственное право / Б. Чичерин. – М.в. : Типо-литография т-ва И. Н. Кушнерев и К°, 1894. – Ч. I.– 755 с.
29. Чичерин Б. Курс государственной науки. Социология / Б. Чичерин. – М.в: Типо-литография т-ва И. Н. Кушнерев и К°, 1896. – Ч. II. – 456 с.
30. Бычков С. П. Введение в историографию отечественной истории XX в.: уч. пособие / С. П. Бычков, В. П. Корзун. – Омск : Омск. гос. ун-т, 2001. – 248 с.
31. Энциклопедический словарь / Издатели Ф. К. Брокгауз и И. А. Ефрон. – СПб. : Типография Акц. Общ. «Издательское дело», 1900. –Софія : Статика. – Т. XXXI. – 472 с.

References

1. Simonovsky, P. I. (1847). *Short description of the Cossack Little Russian people and the military affairs of his*. Moscow: The university typography (in Russ.)
2. Shcherbatov, M. M. (1770–1791). *Russian history from ancient times: The 12 t*. St. Petersburg (in Russ.)
3. Boltin, I. (1788). *Notes on the history of ancient and present-day Russia, the Leclerc*. St. Petersburg: Typography Mining School, volume 1, 2 (in Russ.)
4. Miller, G. F. (1846). *Historical essays on Little Russia, and Little Russians*. Moscow: The university typography (in Russ.)
5. Miller, G. F. (1791). *Description living in Kazan province the Gentiles*. St. Petersburg (in Russ.)
6. Rigelman, A. (1846). *History or narrative of Don Kozak*. Moscow (in Russ.)
7. Rigelman, A. (1847). *Annalistic story about the Little Russia, its people and all the Cossacks*. Moscow: The university typography (in Russ.)
8. Markovic, J. M. (1798). *Writings on Little Russia, its people and products*. St. Petersburg: In the provincial board (in Russ.)
9. Berlinsky, M. (1820). *Brief Description of Kiev*. St. Petersburg: Typography Department of National Education (in Russ.)
10. Berlinsky, M. F. (1991). *History of Kyiv*. Kiev: Naukova Dumka (in Russ.)
11. Bantysh-Kamensky, D. N. (1836). *Dictionary of memorable people of Russian land*. Moscow (in Russ.)
12. Bantysh-Kamensky, D. N. (1840). *Biographies Russian Generalissimo and Field Marshals*. St. Petersburg: Typography Department of the Ministry of State Property (in Russ.)

13. Doroshenko D. (1991). *Outline of the history of Ukraine*. Kiev: Globe (in Ukr.)
14. Lazarevsky, A. (1894). Former prospectors Little Russian antiques. *Kievan antiquity. Monthly historical journal, december*. Kiev: Typography Korczak-Nowicki (in Russ.)
15. Kolesnik, I. (2000). *Ukrainian historiography (XVIII beginning of XX century)*. Kiev: Genesis (in Ukr.)
16. Karamzin, N. M. (1816–1824). *History of the Russian State*. St. Petersburg: Typography N. Grech (in Russ.)
17. Polevoj, N. (1829–1833). *History of the Russian people*. Moscow: Typography Semen August (in Russ.)
18. Ustrialov, N. A. (1836). *System of pragmatic Russian History*. St. Petersburg: Printing L. Snegirev and K (in Russ.)
19. Klyuchevskii, V. O. (1918). *History classes in Russia. Third Edition*. Petrograd: Literature and Publishing Department of the People's Commissariat of Enlightenment (in Russ.)
20. Vinogradov, V. V. (1999). *History of words*. Moscow: Moscow Printing №2 Ministry of Press, Information and Broadcasting (in Russ.)
21. *Laws of the Russian Empire. Tom ninth. The laws of the states*. (1857). St. Petersburg: The Printing Division II His Imperial Majesty's Chancellery (in Russ.)
22. Filatova, E. (2004). Evolution of the concepts of «class» and «class» in Russia in the 19th. *Gistarychny Almanah*, 9. Retrieved from <http://kamunikat.fontel.net/www/czasopisy/almanach/09/09.htm>
23. *Dictionary of Church Slavonic and Russian, IV*. (1847). St. Petersburg: in the printing of the Imperial Academy of Sciences (in Russ.)
24. *Collegiate Dictionary. Volume XXXA. Sliuz-Sofiya Paleologos. Publishers F. A. Brockhaus and I. A. Efron*. (1900). St. Petersburg: Printing «Publishing» (in Russ.)
25. Rozhkov, N. (1905). *Overview of Russian history from a sociological point of view. Part One. Second Edition*. Moscow: Printing Shamova (in Russ.)
26. Tikhomirov, L. (1905). *Monarchical state. Part Four. Monarchic politic*. Moscow: university press (in Russ.)
27. Klyuchevskii, V. O. (1989). *Terminology Russian history. T. VI. Special courses*. Moscow: Thought (in Russ.)
28. Chicherin, B. (1894). *The course of the state of science. Part I. Total state law*. Moscow: Typography I. Kushnereva (in Russ.)
29. Chicherin, B. (1896). *The course of the state of science. Part II. Sociology*. Moscow: Typography I. Kushnereva (in Russ.)
30. Bychkov, S. P. & Korzun, V. P. (2001) *Introduction to the historiography of the national history of the twentieth century*. Omsk: Omsk state University Press (in Russ.)
31. *Collegiate Dictionary. Volume XXXI. Sofiyya – Static. Publishers F. A. Brockhaus and I. A. Efron*. (1900). St. Petersburg: Printing «Publishing» (in Russ.)

MYKHAILIUK Yuri Mykolayovych,

docent, Department of History and Ethnology Ukraine Cherkasy National University B. Khmel'nitsky

Fundamental concepts of social formation history as a scientific direction in the Russian imperial historiography XIX – early XX century

Abstract. Introduction. *In modern historiography tends increasingly move away from playing social history primarily through the prism of political history, class struggle and so on. However, the desire to put it turns into the epicenter of scientific research proper rights in order to comprehend human society in its entirety, exploring the social relationships between individuals. It is characteristic of East Slavic and modern historiography. However, it is usually omits a detailed analysis of the origins and formation of social history as a scientific field in imperial historiography XIX – early XX century. However, a detailed study of this process is particularly important for a full understanding of the evolution of scientific studies in this area.*

Purpose. *So the purpose of this article is to explore the conceptual basis of the origin of the East Slavic historiography XIX – early XX century. a new direction – a «social history» and to clarify the interpretation of the then science subject field of research.*

Results. *The formation of «social history» as a separate direction of research in historiography Empire was a difficult and long way. Already in the second half of the XVIII – early XIX century appears in the writings of historians interested in displaying different aspects of the internal life of the people. From the mid-nineteenth century. East European historiography active part in the phase of research into the history of the population of different states at different stages of historical development. A particular impetus for this were bourgeois reforms that time.*

Formed initially as a history of conditions in the late XIX – early XX century Russian social history delineated as a special area of historiography. It became a kind of counterweight to the cultural and political history. In scientific usage was actively used the very notion of «social history». At the same time expanded its range of research fields. Social history was to go beyond the study exclusively caste division and legal situation of social groups joining with the subject of the research problems of relations between social groups, their internal dynamics change, economic and legal situation.

Conclusion. *Thus, in a period of outlined historical study of social processes of society were specific path of evolution of theoretical and methodological foundations. Finding its origins in scientific studies on the life of people in general, they transformed the history of states, and then evolved into a social history as a separate scientific field.*

Надійшла до редакції – 20.11.2015

Затвержена до друку – 25.11.2015